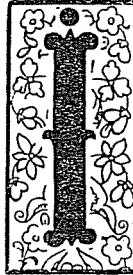

Hukuk

Ali ŞAFAK
(Ankara İlahiyat Fak.
Doktora Talebesi)

ZEKÂT MUVÂCEHESİNDE BORÇ VE ALACAKLARIN DURUMU

İSLÂMİN beş şartından birinin zekat olduğu, müslümanlarca çok küçük yaştan itibaren bilinir, inanılır ve muktezası, şartları mevcut olanlarca yerine getirilmeye çalışılır. Mali ibâdetlerin esasını teşkil eden zekat içtimâî mahiyette taşıyan bir ibâdetdir. İslam dini Dini mahiyette ve içtimâî yardımlaşmaya matuf pek çok hikmetleri bünyesinde taşıyan zekat, devlet tarafından tahsil, ictinab edenler tecziye ve tedib edilir, şayet devlet zekatı toplamıyorsa bu takdirde müslüman mükelleflerin bizzat kendilerinin ifa etmesi gerekir. Her halü kârda

ifa etme müeyyidesini bünyesinde taşıyan zekat, İslam dininin ictimai muavenete önem verişinin bir tezahürüdür. Aksini iddea ise hakikatı inkâr ve tahritten başka bir şey değildir.

"İfa etme mükellefiyetini" bünyesinde taşıyan bu müessesesi müslüman mükelleflerce nasıl, ne tarzda yerine getirilecektir? Kimler zekatla mükelleftir? Zekat vermenin şartları nedir? Sorularının halli icab eder. Fakat bu yazıda başlıkla ilgili iki husus ele alınıp diğerleri birtarafa, zaruri olarak, bırakılacaktır.

BORÇLAR ve ZEKAT

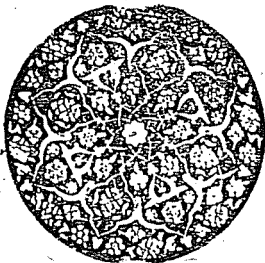
ZEKÂT verecek kimsede aranan şartlardan biri "mükellefin borçlu olmamasıdır." Borçluluk hali bir bakıma mükellefle ilgili ise de, borcun tediyesi mal ile mümkün olacağından neticede mala müteallik, mütevakkıf bir şart olarak karşımıza çıkar. Zira borçlu olan şahıs ise de bunun ifası malın miktarını azaltacağı için icanda zekâta tâbi mal nisabdan da aşağı düşürür, şahıstan ziyade mala müessirdir. Hal böyle olunca kaç nevi borç olduğunu, hangilerinin zekatta nazara alınacağıının tesbiti gerekir.

İslâm fakihlerine göre borçlar başlıca üç kısma ayrılır;

① — **Yalnız kullar için olan borç:** Karz, (= ödünç), ycret, kira borcu v. s.

② — **Allah Tealâ için borç'tur ki:** Allahın kulları tarafından bu borcun edası istenilir. "Mademki müslümansın

Allaha inamp dinini kabul etmişsin o halde dininin emri olan Mali mükellefiyetini yerine getir" denilebilir. Bu nevi borçların

en mühimmi de emvâl-i zahire ve bâtinanın zekatlarıdır.

③ — Allah rızası için vaad edilen borçlardır ki kulları tarafından edası istenilemez. Nezir, keffâret, sadaka-ı fitır v. s. gibi.

Şimdi bu üç nevi borçlardan hangisi zekata müessirdir?

① — Yalnız kullar için olan borçlar suret-i mutlakada ifası gereken borçlardır. Hatta kul hakkı olması hasebi ile ifada dinî borçlardan ve zekattan da önce gelir, onlara tekaddüm hakkı vardır. Binaenaleyh zekât verebilme şartlarını taşıyan bir kimse zekata tabi malı üzerinden evvelâ bu borçlarını mahsub edecek, çıkaracaktır. Çıkardıktan sonra, altın veya gümüş üzerinden nisaba baliğ oluyorsa (Bugün zekatta gümüşü ölçü olarak kabul etmek daha müsâhib, dinî gayeye muvafık olacaktır.) zekatını verecek, asgari ölçüden aşağı düşüyorsa zekattan muafıdır.

FAKAT burada akla bir soru gelmekte, acaba birkaç sene vadeli bir borç altına girilmişse durum ne olacak? Meselâ; Bir şahıslar zekatta nasıl hareket etmelidir? Faraziyelerde olduğu gibi vadeli olarak yahut taksitli borçlar altına girenler zekâtlarını hesap ederlerken vadesi gelmiş borçlar ile muaccel (Vadeye bağlı olmayan ve fakat her an istenilebilen) borçlarını zekata tabi malı üzerinden tenzil edecektir. Henüz o sene vadesi hülul etmemiş borçlarını o sene ki zekat malından düşüremez. Meselâ; altı sene içerisinde ödemek üzere birer sene vadeli 6 eşit bono ile borçlanan ve bu borçla bir otobüs alan kimse ilk senenin sonunda gelirini hesap edip zekat malını hilmek isterken o senenin gelirinden yine o seneye ait 1 bononun bedelini tenzil edecektir. Geriye kalan beş bononun bedelini daha ilk senenin gelirinden tenzil edemez. Çünkü onlar 2, 3, 4, 5, ve 6 cı senelere ait borçlardır. Tenzil yaparsa tıpkı vergi kaçaklığında bulunma gibi zekat kaçaklığında bulunuyor demek olur.

Netice olarak, Kulların birbiri arasında olan borçlarında vadesi geçmiş veya yeni hülul etmiş yahut muaccel olan borçlara o seneki

zekatta nazara alınır, ifa edildikten sonra geriye kalan maldan zekat verilir. Vadesi bir sene veya daha sonraki bir zamana bağlı borçlar o seneki zekatın hesabında nazara alınmaz.

② — Allah Tealâ için olan borçlarda da durum aynıdır. Şöyle ki birkimse geçmiş senelerin zekatı ile mükellef olduğu halde ait olduğu senelerin zekatını vermemişse önce geçmiş senelerin tekiye edilmiş olan zekatını verir. Geri kalan mal nisabı dolduruyorsa zekatı ifa edilir aksi halde zekattan muafıdır.

3 cü nevi borçlar ise; birer nefsi, cezâî borçlardır. İlk iki borca nisbetle tali durum da olup onlara tekaddüm edemezler. Nefse ait borç ammeye ve kula olan borça üstün tutulamaz. Binnetice zekata tabi mallar üzerinden bu nevi borçlar tenzil edilemez.

HANEFİ fukahası ile diğer pek çok fakihler borçları böyle tasnif ederlerken İmam-ı Şafîî bu konuda aksi kanaattedir. Ona göre, bir şahsın o sene ki borcu elindeki zekata tabi maldan fazla da olsa mal nisab miktarını dolduruyorsa mükellefin, zekatını vermesi lâzımdır.

ALACAKLAR :

Neler zekâta tâbidir? sorusuna verilecek cevapta pek çok konular zikr edilirken acaba alacakların durumu nasıldır? Meselesi de şüphesiz ki, bir müslümanın karşılaşacağı esaslı prolemlerdir.

Alacağa islâm fikhında deyn denilmektedir. Deyn konusunda da Hanefilerle Şafîiler arasında yine farklı görüşler vardır.

Hanefilere göre alacak üç kısımdır.

① — Deyn-i Kavî : Kuvvetli alacaklar veya ticari alacaklar: Bu grup alacaklar içine bir kimseye kerz (: ödünç) olarak verilen paralar, ticari yer kirâları, ticâret mallarının bedeli olarak başkasının zimmetinde bulunan alacaklar girer. Başkasının zimmetinde ve kendisinin matlubunda bulunan bu nevi ticâri alacakların tahsil edilen kısmı nisabın (zekât için gerekli miktarın) beşte birine baliğ olmuşsa zekat farzdır. Fakat bu farz fevri, he-

men ödenmesi gereken bir farz değildir. Belki alacağın en az nisab miktarının (ki gümüş üzerinden hesap edilirse) 635 TL. sınırı beşte birini tahsil edince hemen alacağın üzerinden geçen senenin zekatını vermek icab eder. Meselâ elinde 1,5 sene vadeli 1200 lirahlık bir bonosu olan kimse bir sene sonra zekatla mükelleftir. Fakat bononun bedelini tahsil edebilmesi (vadenin hülulü) için altı ay daha beklemesi gerekir. İşte bono sahibi 1,5 senenin sonunda bedeli tahsil edince hemen geçen bir senenin zekatını verir. Geri kalan 6 ay ikinci seneye ait bir zaman olduğu için hesaba katılmaz. Keza ticarethane olarak bir yer inşa ettiren kimse burasını iki sene kiraya vermiş fakat kira bedelinin tamam (faraza 20.000 TL. yi) 13 aylık bir bonoya bağlamışsa vadenin hülulünde mezkur 20.000TL. yi tahsil edince geçen bir senenin zekatını hesap eder, 20.000 liranın birseneye düşen kısmını verip diğer yarısı olan 10.000 liranın zekatını vermekten ictinab edemez. Zira her ne kadar kira müddeti iki sene ise de alacağın vadesi daha kısadır. Alacak tahsil edilince kâffesi zekata tabi olur.

② — Deyn-i Vasat: Adi alacak:

Ticâri olmayan ve sahibinin yedinde bir sene yllandığı halde zekatı icab etmeyen bir malın alış verişinden mütevellid bedelinin borçlunun zimmetinde bulunması, nafaka bedeli, ticari iş yeri olmayan ev, tarla v. s. emlak ücreti gibi alacaklardır. Bu nevi adi alacakların tahsili ticari alacaklara nisbetle güç ise de tamamen tahsil edilemez bir durumu da yoktur, tahsilindeki ağırlık sebebi ile ticari alacaklara nisbetle biraz farklı muameleye tabi tutulmuştur. Şöyle ki bu grup alacakta en az tam bir nisab miktarı (gümüş üzerinden bu gün için 635 TL. sı) kadar tahsil edildikçe zekat lâzım gelmez. Tahsil edilen para mezkur miktar kadar veya daha ziyâde ise üzerinden geçen tam senelerin zekatını verir. Mesela 3000 TL. sı nafaka bedeli alacağı olan bir kadın açmış olduğu nafaka davası sonucu 3000 TL. ya mahkeme hükmü etmiş ve bunun 2000 lirasını

hükümden 1 sene 4 ay sonra tahsil edebilmişse işbu 2000 liranın geçen bir seneliğinin zekatını verir. Tahsil edemediği 1000 TL. sınırı zekatını vermekle mükellef değildir. Zira henüz tam bir mülkiyet teassüs etmemiştir.

③ — Deyn-i Zayıf: Zayıf alacaklar:

Bir mal, bedel (ıvaz) mukabili olmaksızın miras, vasiyyet, mehir, diyet gibi yollarla temellük olunan alacaklardır. Bu nevi zayıf alacaklar tahsil ve kabz edilip nisaba baliğ olduktan sonra üzerinden bir senenin geçmesi lazım ki zekata tabi olsun. Bu grup alacak diğer ikisinden tamamen farklı olup tam bir mülkiyet ve nisab miktarına baliğ oluştan sonra bir senenin mürruru şarttır. Meselâ; Miras yolu ile doğan 5000 TL.lık bir alacak mirasın açılmasından bir buçuk sene sonra ahz ü kabz edilebilmişse bu para üzerinden o andan itibaren bir sene geçmeli ki zekatını vermek icab etsin. Geçen 1,5 senenin zekatı verilmez. Zira tam mülkiyet bir buçuk senenin sonunda tahakkuk etmiş oluyor. Keza, mahkemelerde açılan tazminat davaları sonucu karara bağlanan mahkumun bîhlerin zekatı da mahkumunbihin ahzu kabzından sonra senenin geçmesi şartı ile ifa edilir. Mesela: Bir kimse aleyhine açılan maddi ve manevi tazminat davası iki sene sonra karara bağlanıp davacı lehine 20.000 TL. ya hüküm edilmişse işbu 20.000 liranın ahz ü kabzından sonra üzerinden bir sene geçince zekat vermek gerekir. Ama davanın rü'yeti esnasında geçen iki senelik sürenin zekatı gerekmez.

KİME tevdi edildiği bilinmeyen mallar zekata tabi değildir. Devletin cebren aldığı mallar ile borçlu tarafından seneler geçtikten sonra açıkça inkar edilen ve borçlu aleyhine delil de bulunmayan alacaklar bilahare bir topluluk huzurunda ikrar edilse geçen senelerin zekatı gerekmez. Gayrı meşru alacaklar ile haram yolla gelen kazançlara İslâmiyet cevaz vermemiştir, bu bakımdan bunların zekatı da icab etmez.

Büyük şirketlerin ihraç ettiği istikraz tahvilleri ticârî mahiyet-

te olup bu tahvilleri (Hisse sene-di değil) alanlar ticari alacaklı durumuna girer. Alacağı da ticari alacakların tabii olduğu muameleye tabidir.

Şafilere göre; Birisinin diğer bir kimseden alacağı olup da üzerinden bir sene geçtiği ve borçlu borcunu ödeyebilecek derecede zengin, muktedit olduğu halde borcunu inkar etmezse bu borç vedia hükmündedir. Alacaklı alacağını ister kabz etsin ister etmesin ibr sene geçince bu alacağın zekatını vermesi farzdır.

Görülüyor ki geçmişte cemiyet-

tin ihtiyaçlarına mükemmel bir şekilde cevap veren İslâmın prensipleri, İslâm Hukukçularının içtihadları bu gün için de iktisadi ve ticari hayatımızda meydana gelen yeni muamelelere de gerekli cevabı vermekte, fıkıh kitaplarında hal tarzlarını bulabilmekteyiz. Yeterki öze (orijine) inilebilsin, bu hususta yazılmış olan kıymetli eserler tedkik edilsin.

İstifade edilen eserler:

- 1 — Dürrü Muhtar Reddi Muhtar
- 2 — Tecrid-i Sarih C V.

İslâm'a hayranlık

Girdimki camiye yeşil sarıklı
İmam dizine kırmış bükülür durur
Orta boy top sakal kayten bıyıklı
Yüzünden nurları dökülür durur

Giymiş cübbesini lâyık (sinnine)
Ömrünü vakfetmiş İslâm dinine
Mübarek kur'anı almış önüne
Dilinden âyetler dökülür durur

Saf saf olur görürsünüz gidince
Aşikâr sırrımız kıldan pek ince
Çıkıp minareye buyur edince
Müminler namaza çekilir durur

Yoluna harcasam varım yoğunu
Herkes duysun feryadımı ahımı
Muhammedden kalma ahlâk tohumu
Gönül bağımıza ekilir durur

İbrahim yetişsin göçü egle de
Kokusu güldedir rengi lâlede
Umarız Mevlâdan cennet âlâda
Bizim de köşkümüz yapılır durur.

İBRAHİM GÜLEÇ